पाई-2

2

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२ब्र०ए०

१

ॐगोपीजनवल्लभाय नमः स्मृत्यनवकाशदोषप्रसंग इति चेन्नान्यस्मृत्यनवकाशदोषप्रसंगात्कपिलादिमहर्षिकृत
स्मृतेर्नैमत्ताद्विवदन्त्योपयोगः मोक्षे कोपयोगिनामतनन्याप्यनवकाशो वैयर्थ्यापत्तेरिति चेन्न कपिलव्यतिरिक्त
हरिरूपकारणवाचकस्मृत्यनवकाशदोषप्रसंगः श्रुतेः सर्वस्य जगतः प्रभवः प्रलयः स्मर्यते इति इतरेषां चानुपलब्धेः प्र
कृतिर्व्याप्तिरिति कानाममहदादीनां लोके वेदे चानुपलब्धेः एतेन योगः प्रत्युक्तः सांख्यस्मृतिशेषनिराकरणार्थं इष्टव्या योग
मवैदिकनवशोकप्रभेदनिराकरणं न विलक्षणत्वादस्य तथात्वं च शब्दात् बाधकायनकः अस्य जगतो विलक्षण
त्वात् अचेतनत्वात् चेतनकारणविलक्षणत्वं च शब्दात् विज्ञानं चाविज्ञानं चेति प्रमतस्य भ्रान्तित्वनमनानुमेदं वचने
अभिमानव्यपदेशस्तु विशेषानुगतिभ्यां महत्त्ववीतश्रायाज्ञवत् ततोनेष्टतत नेदवाचश्चतुस्तनेजायति एवमा
दिष्वपि मिथेते द्विधायाणावतनतंप्रतिपादनप्रकाशकान्यशङ्केननिराकरोति ततदभिमानिन्यादेवतास्तयावदे
तिकृतः वदराणविज्ञानवाचिसानंचेतिचतनाचेतनविशेषोक्तेः अङ्गनान्मिनाश्रिवांगम्भनाम्नयत्वयाविशादिमेव
मादिविशेषानुगतिभ्याम् अभिमानेत्व नियमार्थः देवतापदवस्तुत्वेनरेहस्यनेव पतिरूपमित्यशङ्कः पतव्यावर्तयति
दृश्यते हि कार्यकारणयोर्हि रूप्यं कथं गोमयवृश्चिकादौ चेतनादचेतनोन्यत्ति निषेधेतदशोस्त्वनिषेधः तस्मा
मासंयतिम्येनप्रकृतेयिप्रदशः असदिति चेन्न प्रतिषेधमात्रत्वात् श्रुतेकारणे नामस्य कमितिचेन्नप्रतिषेधार्थ

अ.पु. मानत्वात् एतेन शिष्टापरिग्रहा अपि व्याख्याताः सांख्यमतस्य वैदिकमन्त्रमूलत्वात् केषांचित् शिष्टानां परिग्रहोऽस्ति
अणुमायाकारणवादस्तु सर्वथा न शिष्टैः परिगृहीत इति तेषां तर्काः पूर्वोक्तन्यायेन तत एव निरस्ता वेदितव्याः
२ भोक्त्रापत्तेरविभागश्चेत्स्याल्लोकवत् कारणे ब्रह्मणि परिशुद्धस्य कार्यदोषपरिहारार्थमारम्भः भोग्यस्य भोक्त्रापत्तेः ब्र
ह्मणो निर्विशेषस्य कारणत्वात् भोक्तुर्भोग्यत्वं भोग्यत्वं भोग्यस्य च भोक्तृत्वमापद्येत अतो न विभाग इति चेत्स्या
ल्लोकवत् यथा लोके कटककुंडलादीनां सुवर्णकारणत्वेन सुवर्णेनैकत्वेऽपि न कटकस्य कुंडलत्वमेवमे
वं भोग्यस्य भोक्तृत्वं न तदनन्यत्वमारम्भणशब्दादिभ्यः श्रुतिविरोधे परिहरति वाचारम्भणं विकारो नामधेयं
मृत्तिकेत्येव सत्यमिति तर्हि विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमिति वाग्व्यापारेणैवारभ्यते न वस्तुत इत्य
२ र्थः श्रुतिर्भाति न्यायवसति कस्मात् कारणं भवेत् अतः श्रुतिवाक्यस्यार्थमाह आरम्भणशब्दादिभ्य
स्तदनन्यत्वमवगम्यते कार्यस्य कारणान्न्यतेर्नामिथ्यात्वं येन मिथ्यात्वं तन्नामरूपः प्रतिपादयति नैव
सुवादः सद्वस्तु विनाशने नु गन्तव्यः कृता वेदितव्याः अतः सविशेषो रवभावमेवैष आरम्भः अ
लौकिकप्रमेयस्याननुसारेणेव विरुद्धमेव इतः न ह्येतं वतया किंचित्परिकल्पनं ब्रह्मणः प्रतिष्ठाना २
दिति निराकृतमेव न चास्मिन्नपि सूत्रे मिथ्यात्वार्थः संभवति एकविज्ञानेन सर्वविज्ञानेन सर्वं वि
ज्ञानोपक्रमवाक्यात् प्रकरणाविरोधस्य च यथाविरोधप्रमाणपरित्यागे नैकमिदं सूत्रमन्यथा योजयन्ति
२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मेवचनं कथमसतः सत्त्वापेवेतिकार्यस्य प्रागसत्त्वमितिचेत्तथाकारणताया अपीतोनदसंगादसमेवसं पूर्वं यत्तु माह
अपीनिर्लयः कार्यस्य कारणालयेतदन्नमसमः स्योत्पत्तावयवेन न परिच्छिन्नताम्सदन्नाथियर्मसंवृथावश्यकत्वादसमन्नेस
कारणवचनेनतन्नदृष्टान्तभावात् नेवासदाधेयदर्शनेकिंचिदसामञ्जस्यमस्तीतिनशङ्केनपरिहरतित्त्वपदूनिराकरणयोर्वि
पमानतान्नवचनेनतन्नउत्पत्तस्पतद्वलयेनकार्यावस्थायमेसंबंधः शशावरहवकादिवुशसिद्धः भवतीयरनदृष्टान्तमिति
स्वपक्षदोषाच्चस्वपक्षेवेनेशक्तिवादिनः साधारणादोषाः निर्विशेषात्तप्रथानातस्वविशेषस्यकार्यता नस्यान्यथेतिः
त्वयेनतदम्मसंबंधः असत्कार्यवादस्यसंगतः तथैवकार्यान्यतोकारणाभावेन नियमाभावः भावेवासत्कानामपिउ
नेर्वर्थप्रसंगः तत्कार्यमतिष्ठानादृष्टान्तयथानुमेयमिति चेदेवमप्यविमोक्षप्रसंगः वेदान्तेर्थभक्ततर्केणासत्त्वस्या
नमयुक्तत्वकेस्यप्रतिष्ठानात् तर्कोनामस्वोत्प्रेक्षितायुक्तिः साएकोकानात्यैरन्यथाक्रियते स्वतंत्राणामृषीणाम
तिभेदात्तत्वन्नतोदेहप्यासंभवान्नतिपामकाभावान्नयनोननतर्कस्यप्रतिष्ठास्वेप्रदिणायदिहारः अथयान्यथानुमे
यमितित्वेतदेवमप्यन्यथावयमन्नमास्यामहेयथामोप्रतिष्ठारोभविष्यति नहिकोपितर्कः प्रतिष्ठितोनास्तीति
वक्तुंशक्यते अवस्थारोकृतपसंगात् आर्षधर्मोपदेशंचवेदशास्त्राविरोधिनायस्तर्केणानुसंधत्तेसधर्मंवेदने
तरश्रुतिस्मृतेः सावधानकेपरिहारेणानिरवकाशत्वस्यः प्रतिपन्नत्वमभवतितीचेनएवमप्यविमोक्षप्रसंगः अस
त्वादिनोनिरवपक्षेसंभावेपिप्रसक्तिरितिवादिनस्तर्कस्यदोषाविमोक्षप्रसंगः सतनियमाभावात्तवेमत्यविध

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ब्रह्म गतस्याधिकरणः भेदनिर्देशात् इष्टव्यादिवाक्येषु कर्मकर्तृव्यपदेशात् विज्ञानानन्दव्यपदेशाद्धानन्दि सत्सर्वांश
व्यपदिश्ततैनियमेनकरोति सर्वेन्द्रियव्यापाराभावप्रसङ्गात् सल्लीलयैकतेकरोमेव प्रस्थादिवचनदनुपपत्तिः पार्थिवता
सू विशेषेपिस्वीरमाणिक्यपाषाणानां पलाशचंपकचंदनानां पलाशचंदनानां भ्रंशनीलत्वमेवंजीवस्यांशताविशेषे
पिचलादिस्वारेनानासम्प्रतीचेत् कार्यवैलक्षण्यमेतद्गुनरोधप्रदर्शितः उपसंहारदर्शनान्नेतिचेन्नक्षीरवद्धि ब्रह्मैक
मेवजगत्कारणमित्युक्त नशोपपद्यतेकुलालादेर्दण्डादिसापेक्षत्वात् स्वोपसंहारदर्शनाद्दिनिचेत् नक्षीरवद्धियथा
क्षीरंकर्तारमनपेक्ष्यदधिभवनसमयेदधिभवनसमयेदधिभवति एवमेवब्रह्मापिकार्यसमयेस्वयमेवसर्वंभवति
देवादिवदपिलोके स्वतोभिन्नकोणादृष्टान्तः यथादेवाःर्षिपितरोवाप्युनिरपेक्षाएवस्वयोगबलेनसर्वंकुर्व
३ न्ति एवंब्रह्माप्यनपेक्ष्यस्वतन्त्रमवाप्यस्वतएवसर्वंकरोति कृत्स्नप्रसक्तिर्निरवयवत्वशब्दकोपोवा एकेकमेवब्र
ह्मसांतानमेवजगत्कुर्यान्नदाकृत्स्नंब्रह्मैकमेवकार्यंभवेत् प्रत्याशभेदेनव्यवस्थानत्यासतिनिरवयवत्वश्रु
तिविरोधः निष्कलंनिष्क्रियंशान्तमिति श्रुतेस्तुशब्दमूलत्वात् तुशब्दः पक्षव्यावर्तयति श्रुतेरेवब्रह्मणोपि
नवस्तुनेयुक्त्यावाधनीयेशब्दैकसमधिगम्यत्वात् अचिन्त्याःखलुयेभावानतांस्तर्केणयोजयेत्तदर्वाचीन।
विकल्पाविचारस्तुनर्कप्रमाणाभासमात्रकल्पितानांकारणाद्दृश्यवेयत्रुवादिनावादानंचसमवेतंभवनसम।
येब्रह्मणोविशेषसम्भवाद्धि एवंपरिहृतेपिदोषेस्वमन्यान्नपक्षविप्रतिपत्यसर्वसत्त्वेववदन्तुमदमतिःसद्धि ३

यच्चास्य तत्त्वेऽविस्तरेणास्य चोपलब्धेः भावएवविधमानएवघटे चटोपलब्धिः नाभावे च कारणमस्तिके चिद्वस्तुतः परि
शुद्धीनाम्वा यस्मान्नेमाचउपलब्धिमिथ्यैवात्र घटाः पूर्वं लीनत्वे उपलभ्यन्ते तदसत्त्वे मिथ्या वा हि ना न ज्ञानमेव यत एव पा
वोनकल्प्यते सत्ताश्चावरस्य अवरस्यमयवसमत्वात् त्रैकालिकत्वानवस्मले सदेव सोम्येदमग्र आसीत् यदि
दं किंचन तत्सर्वमित्यास स एव रश्मिश्रुतेः असद्व्यपदेशान्नेति चेन्न धर्मान्तरेण तथा व्यपदेशः कुतः वाक्यशेषात्
तदात्मानं स्वयमकुरुतेति स्वस्यैव क्रियमाणत्वात् नरं दमासीत् यदसद्योगाच्च युक्तेः शब्दान्तराच्च युक्तिस्तावत्
समवेतमेव कार्यमुत्पद्यत इति संबंधस्य हि नित्यत्वात् नियतत्वाच्च कारणान्तरेणापि परंपरया संबंधः असं
बद्धोत्पत्तौ नियमकारणमेव न स्यात् ... शब्दान्तरं ... शब्दः आत्मानं स्वयमकुरुतेति
पटवच्च यथा संवेष्टितः पटो न व्यक्तं गृह्यते विस्तीर्णस्तु ... आविर्भावतिरोभावेन जगतोऽपि यथा च प्राणादिः
यथा प्राणापानादीनां नियमेन जीवनमात्रं अनियमेन जीवनमात्रं अनियमेन आकुंचनादिके चनोचनाप्राणादि
ः एवं सत्त्वे ... जगतोऽपि ज्ञानं किं ... अतद्व्यपदेशाद्धिताकरणादिदोषप्रसक्तिः ब्रह्म
णो जगत्कारणत्वे इतरस्य जीवस्यापि ब्रह्मत्वाज्जीवहितकर्तव्यं न च करोतीति तत् हिताकरणादिदोषप्रसक्तिः तत्स्र
ष्टा तदेवानुप्राविशत् अनेन जीवेनात्मनानुप्रविश्य नामरूपे व्याकरवाणीति तत्स्यैव जीवव्यपदेशात् अ
धिकं तु भेदव्यपदेशात् तथाहुः पद्यत्याचैनयति पदिश्र ... भवेत ... तदायंदोषः तस्य ज्ञानं

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कर्म्मानुरोधेन सृष्टेः ते सापेक्षत्वान्निवारिते बोधनार्थैतदुक्तं वस्तुतस्तु समस्तैव वैषम्यनैर्घृण्ये एवं सेभावेनैव नास्तिहीश्वरस्य।
गमाननीनवत् कर्म्मश्रुतिरेव तथा दर्शयति एवं सेवस्तायुक्तं कर्म्मापि नियमकेतिनीयते पुण्यावैपुण्येन कर्म्मणा
भवति पापः पापेनेति चासौ ये तमपि करोति यौमं इति माहात्म्ये न कर्म्माविभागादिति चेन्नानादित्वात् न कर्म्मविभा
गात् कार्य्यं सृष्टे भवति प्रथमत्वे योन्याश्रय इति चेन्न अनादित्वात् बीजांकुरवत्प्रवाहस्यानादित्वात्
उपपद्यते चाप्युपलभ्यते च कथमनादित्वमिति चेत् उपपद्यते स्वेन व्याकरणसमर्थः कृतहानाकृताभ्यागमप्रसंगा
दुपलभ्यते च श्रुतिस्मृतोः अनेन जीवेनात्मनेति सर्गादौ जीवसंबन्धाभावादनादित्वं यथापूर्वमकल्पयदिति विश्वमिदं
भवानिति सर्वधर्म्मोपपत्तेश्च उपसंहरति वेदोक्ताधर्म्माः सर्वेऽत्र ब्रह्मण्युपपद्यन्ते सर्वसमर्थत्वादिति इति श्रीवेद
व्यासमतवर्त्तिश्रीवल्लभाचार्यविरचिते ब्रह्मसूत्राणुभाष्ये द्वितीयस्याध्यायस्य प्रथमः पादः रचनानुपपत्तेश्च।
नानुमानं रचनानुपपत्तेः सर्वेषां वादानां निराक्रियतेऽस्मिन् पादे लोकानां भ्रमभावादीनां अचेतनेन केवलेन प्रधानेन रच
नानोपपद्यते रचितत्वात्सेश्वरपरिणामः सर्वस्य संस्थेष्टप्रसंगात् अतस्तेन न कर्त्तृकारणं नाचेतनेन प्रधानेन क
र्तृत्वानस्मात्कारणेन प्रधानेनानुमानं अन्यथोपपत्त्या बाधितमेवानुमानमिति चकारार्थः प्रवृत्तेश्च प्र
वृत्तानि विकारजातानि विकारपर्य्यन्तं सर्वस्य तस्याः प्रवृत्तेर्महतिनोपपद्यते प्रधानस्य साम्यावस्थायाः प्रवृत्तिः यद्यपि
प्रधानकारणवादिभिः ... क्रियमाणेन किंचित्स्वभावा कृतिमात्रस्य प्रधानविषयत्वात् तथापि

तथैवत्वः आत्मनि चैवं विचित्राश्च हि सृष्टेः देशकालाद्यपेक्षापि नास्ति आत्मन्येव सृष्टत्वात् देशकालसृष्टेरपि आत्मने
व्यसाधिकरणस्य सृष्टत्वाच्च बहिरिव न च जगत्सृष्टिर्वा आहत्विशेषाभावेन अनंतरोवास्तु इति विरोधाभावो विचित्रस
ष्टिजनकत्वात् सर्वभवनसमर्थत्वाच्च स्वपक्षदोषाच्च प्रधानवादिनोपि सर्वं परिणामस्वरूपत्वेनानित्यत्वादिदोषा
दुःपरिहरः शुक्तिमत्त्वलाञ्छनस्याचिंत्यकल्पनायां प्रमाणाभावाच्च सर्वोपेता च तद्दर्शनात् सर्वशक्तिभिरुपे
तो उपगतः च कान्तत्वादिगुणजनकत्व कृत दर्शनात् तथा वेदे रूपने सर्वज्ञः सर्वशक्तिः सर्वकर्ता सर्वका
मत्वादि विकरणत्वान्नेति चेन्न तदुक्तं कर्ता इन्द्रियवान् लोके ब्रह्मणो निरिंद्रियत्वात् कथं कर्तृत्वमिति चेन्न श्रु
त्यपरिहारः पूर्वमेवोक्तः श्रुतेस्तु शब्दमूलत्वादित्यत्र अनवगाह्यमाहात्म्ये श्रुतिरेव शरणं तात्पर्यावबोधक
रिति न प्रयोजनवत्त्वात् न ब्रह्म जगत्कारणं कुतः प्रयोजनवत्त्वात् कार्यस्य प्रयोजनवत्त्वदृष्टेः लोके ब्रह्मणि
पुनः प्रयोजनवत्त्वे सम्भावयितुमपि न शक्यते आप्तकामश्रुतिविरोधात् व्यर्थकरणे उन्मत्तः न समासेवा लो
कवत्तु लीलाकैवल्यं न शक्तः एतद् व्यावर्तयति लोकवत् लीला न हि लीलायां किंचित्प्रयोजनमस्ति लीला
या एव प्रयोजनत्वात् ईश्वरत्वाद्वा न लीलापर्यनुयोक्तव्या सा लीला कैवल्यमानंदः न स्पलीलातप
न्यस्तकीर्तनमेतावत्पर्यः लीलेव केवलेति वा वैषम्यनैर्घृण्ये न सापेक्षत्वात्तथा हि दर्शयति का
श्चित्सुखिनः कांश्चिद्दुःखिनः च अक्षयवक्त्वेन विषमो निर्घृणश्चेति चेन्न सापेक्षत्वात् जीवानां

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नमो ह्यङ्गीकारः सर्वथानुपपत्तेः अङ्गीकृतानुपपन्नेषु प्रकृतिपुरुषयोः संयोगोऽभ्युपेयते तन्नोपपद्यते पुरुषस्य सं
५ गित्वे सत्त्वाद्‌स्य वैशेष्यमतः सानिध्यप्रकृतेः संगित्वेन निर्मोक्षप्रसङ्गेन परिहृतोऽपि स्याद्यावादेनिर्लज्जानां हृदये भासते अ
न्यथानुमितोऽचेतनशक्तिवियोगात् अन्यथा वयं सर्वं संतु मिमीमहे प्रधानसर्वदोषाः परिहृता नाम वेदविरिति चेत् तथापिदृ
ष्टान्तशक्तिर्नास्ति इति मतव्यं तथा सति बीजस्यैवाभावात् निर्मलत्वान्निर्मोक्षश्रुति विप्रतिषेधात्तावसमतस्य परम्पा
णुविरुद्धत्वान्नवर्तिनां पञ्चविंशादिपरमाणुकारणत्वे विकल्पतः लौकिकार्थं वेदस्य प्रमाणत्वानुपपत्तेरिति महदी
र्घवद्धा ह्रस्वपरिमण्डलाभ्यां इदानीं परमाणुकारणवादो निराक्रियते तत्र स्थूलकार्योत्पत्तिमभ्युपगम्य परमाणुद्वय
न द्व्यणुकमारभ्यते परमाणुद्वयसंयोगे द्व्यणुकं भवतीत्यर्थः तत्रावयवाभावमिलन त्र्यणुकं महत्तस्मात्
5 द्व्यणुपरिमाणवत्त्वात् अनुपपत्त्यामिलने दीर्घवत्परमाणुपरिमाणं ह्रस्वपरिमण्डलवत् उपसंहारं यत
त्समतस्मान्नवादः किमतोऽयं पेयं वमतः स्यात् उभयथापि न कर्मातस्तदभावः उभयथापि न कुर्वतः न कर्मत
कायेद्दलोपदीपन्यायेनोभयत्र संबध्यते तेनात्रोऽपि द्व्यणुकाभावः उभयथापि न परमाणुसंयोगे नैव देशाभावा
त् कल्पनामनोरथमात्रं असंयुक्ताकाशाभावात् तदेव नास्याः संयोगजनकं कर्मापि न संभवति कारणा
नाभावात् अपृथक्त्वसामान्यसंयोगश्च दृष्टवदात्मसंयोगेनाभ्युपगमानेनिरवयवत्वान्नदेवतत्स्यात् विशे
षाभावात् विभागस्याश्रयानां नाशश्च अतो द्व्यणुकस्याभावः समवायाभ्युपगमाच्च सामान्यादनवस्थितेः ५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वादितं मतिं लोकसाम्येन समर्थ्यं तथा लोके चेतनाचेतनव्यवहारो लिखेन नाम्नतर्विभाजीवाः सशरीराः अलौकि
किकाश्च अन्येऽचेतनाः सत्यायेन विचारोऽस्तीति न किंचित् विचारणीयं यतो दुर्बुद्धेनापि यथा परोक्षे विषयेऽ
न्रचनां करोति यथा यान्यादिजलस्य एव स्पन्दन इति चेत् ननु तत्रापि देहस्य नाधिष्ठानमेव नाचेतनानामेव सत्ता
त् वाच्यानानेव तं तद्वदिति चेत् द्वितीयसमाधानं तु भगवान् दिशमन्न व्यतिरेकामवश्यमेव सातपेक्षत्वात् यथा
न स्यान्यापेक्षाभावात् सर्वदा कार्यकरणमेव च न व्यतिरेकेण तस्मीमवस्थानमस्तीति पुरुषार्थहेतुस्स्वतन्त्रत्व
त्वात् सेश्वरसांख्यमतेऽपीश्वर्यं तत्र धीनमिति यथा स्थितमेव तद्वदणां अन्यथाभावात् च न रणादिवत् तृणपल्लव
जलानि स्वभावाद्देव परिणमन्ते एवमेव प्रधानामिति न सन्तव्यं अन्यत्र मातोऽस्य स्याप्रयात् चकारात् तेन न
क्रियाव्यक्तिं न तत्र लोकदृष्टानाभावाद्वैतन्येन प्रधानेन कारणं अभ्युपगमे व्यर्थाभावात् प्रधानकारणवादाङ्गी-
कारेऽपि भेदाकारतनाभावान्न पुरुषार्थः सिध्यतीति पुरुषार्थः पुनश्ची नवेश्वरोऽपि प्रधानस्य केवलस्य कारण
तासे निराकृतः पुरुषप्रेरितस्य कारणत्वमाशंक्य परिहरति पुरुषः पंगुत्वमाहस्यान्योन्योपकारयगच्छति
यथा वा अयः कान्तं सन्निधिमात्रेण लोहक्रियामुत्पादयति एवमेव पुरुषाधिष्ठितं प्रधानं निष्क्रियं वा प्रधानं
प्रवर्तिष्यत इति चेत् तथापि दोषस्तद्वस्थः प्रधानस्यैकत्वं पुरुषस्य स्वाभाविके प्रधानं क्रियते वा आपेक्ष
यान स्यात्प्रयोजनस्य हितीये प्रधानदोषतद्वस्थः निर्मम वयमपि विशिष्टकारणत्वेऽनिर्मोक्षः प्रसक्तस

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

त्रुपपत्तिरिति चेन्न उत्पत्तिमान्निमित्तज्ञानं ग्रन्थे तथा नाभ्युपगमे स्यात्तापत्तिः संबंधविशेषो गार्ह्यको वा यनेनस्ये
र्यो भावात् सम्यग्रागानुपपत्तिश्च उत्तरोत्पादे च पूर्वनिरोधात् उत्तरोत्पत्तिरपि न संभवति उत्पन्नस्य तु स्यादेकत्वा
६ ग्रतउत्तरोत्पत्तिश्च मध्ये पूर्वस्य नष्टत्वात् उत्पाद्यस्थितिलणावस्थितिप्रलयकार्यकारणसंबंधो गीकारो विरोधादे
कमपि तस्मात् अप्रतिसंख्यानिरोधे योगपद्यमनया राकारणिकत्वप्रतिज्ञापरावर्तविधानप्रनीयचिन्न
त्वैमा उत्पत्तेरिति वस्तुतः स्त्रणोनरसंबंधेन घप्रतिज्ञानशपति अप्रतिहिनी याहिनी याहिनी याबन्नागी क्रियेत
न दाप्रतिवध्याभावात् सर्वसर्वनपकदेवोमयेनप्रतिसंख्याप्रतिसंख्योनिरोधमानिरविच्छेदात् अपि च वैनाः
शिकाः कल्पयन्ति बुद्धिबोध्यं त्रयादन्यत् संस्कृतं क्षणिकं चेति तदपेतं निरोधद्वयमाकाशं च तत्रैतानि निरो
धद्वयगीकारद्वयमिति प्रतिसं निरोधनामभावानां बुद्धिपूर्वको विनाशः विपरीतो प्रतिसंख्यानिरोधः त्रय
मपेति निरूप्याख्यानिरोधद्वयमपि न प्राप्नोति संतानगोचरविच्छेदात् यदा यज्ञानां च नाशकसंबंधभावात्प्रतिबधसं
बंधाभावः आद्यनिरोधः यदा यद्विषयाकोऽप्यर्थः द्वितीयः तत्राकाशमाकारेणैव सिद्धत्वात्त्रागीकर्तव्यः उ
भयथापि दोषात् प्रतिसंख्यानिरोधान्तर्गता विद्याविनाशो मोक्षः इति तत्रिकवादिनां मिथ्यावादिनत्सम
न्वेते अविद्यायाः सपरिकरायाः सपरिकरयानिर्हेतुको विनाशो वा नापेक्षं धविद्यातकार्यातिरिक्त
स्याभावात्मसहेतुकोऽपि न हि व्याघ्र[illegible]स्य नाश्यते समन्तभयथापि दोषः आकाशे वा विशेषा ६

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

परमाणुकर्मयोर्विनाशे समवायिनोर्नाशामपेक्ष्य संयोगलोभयति हानात् स च नित्यः सदा संबंधिसमवाये
पमाने आनोपि न यणुकं अनयोर्नेकिंच समवायो नागीकर्तुं शक्यः संयोगेनान्यत्वात् तस्य यथा समवायिनि स
वेयात्नरायेता एवं समवायस्यापि तथा सत्यनवस्थितिः नित्यमेव च भावात् परमाणोरस्य च नित्यमेवभावत्वात्
कार्यस्यात् रूपादिमत्वाच्च विपर्ययदर्शनात् परमाणुपादिमत्वात् नित्यत्वं परमाणोरेव रूपादिमत्वात् विपर्ययः स
अनित्यत्वं परमाणुत्वं च न च प्रमाणबलेन तद्व्यतिरिक्तस्याभिव्यक्तिर्वा प्रत्यक्षमात्रकार्यानुपपत्तिः स चैव
परिहृतः समवायस्यापि च दोषात् परमाणूनां रूपादिमत्त्वेन दर्शितं च दोषः एकत्वानित्यत्वसमवायकार्योत्पत्ति
निमित्तत्वं वा हरिहराद्युणसंबंधेहृत्यानरस्य जननादि तो पि च कार्यार्थः अपरिग्रहात्त्यंतमपेता सर्व
वैदिकानामपरिग्रहात्त्यंतमनपेता सर्ववैदिकानामपरिग्रहात्तेन सर्वथानपेक्षते समवायवृत्त
यै केपि इत्याहुः अतः परे वा तमतनिराकरणेन समवायहेतुर्जीवभोगार्थे सृष्टिमित इति मन्यते प्रमा
णसमष्टिः पृथिव्यादिभूतसमुदायएकः रूपादिकार्यसमवायपञ्चमः स्कन्धविज्ञानं वेदनासंज्ञासंस्कारैः
नेकाः पञ्च स्कन्धाः तदुभयसंबंधजीवस्यहेतुस्वात्स्वपरिणामोत्पत्ति न चोभयहेतुकोपि समुदायजीवस्य न
दमाभिः क्षणिकत्वात् सर्वत्र क्षणिकत्वे चानवस्थाभिः इतरेतरप्रत्ययत्वादिति चेत् नोत्पत्तिमात्रनिमित्तत्वी
त् क्षणिकत्वेपि पूर्वस्यानन्तरोत्तरप्रत्ययविषयानामभावात्तन्नतो वेदो वचनाज्ञाना च न कार्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

यत्स्वपलम्भेनैवनास्तित्वम् इति वदति तस्य कथमस्यास्यैव वचनः स्यात् नैव धर्मोत्तरेण समादिष्टम् न वैधर्म्यात् समाविष्टमनी
ह्लोमेव समानेवावस्तुनोऽन्यथाभावोपलम्भात् ननु यानामत्रिते वर्षान्तेरम्यपि दृश्यमानः स्तम्भः स्तम्भ एव तस्य मोदेषु
[illegible] तस्य कारार्थः न भावोनुपल [illegible] यदुक्तं त्वनेवास्वार्थव्यतिरेकेणापि वासनया ज्ञानं नैव विभ्रमाविष्यतीति
न त्वज्ञा समानानभावृउपपद्यते तन्मते वास्वार्थस्मान्वयलक्षणस्येव वासनानन्तकेन अनादित्वम्भवेदेवतन्मयेन
स्मृतिर्हैव अर्थव्यतिरेकेण वासनायाः प्रभावात् वासनानां व्यतिरेकेण अर्थावलम्बे [illegible] व्यतिरेकार्थाभ्यामर्था
सिद्धिः तासां कथं वासनायां आधारोपि नास्ति आलयविज्ञानस्य क्षणिकत्वात् इति विज्ञानवादिनः एवं से
त्रान्तिका विज्ञानवादी च मन्यते माध्यमिकस्तु मायावादिवत् सर्वमेव दृश्यमानमिदं भ्रमरूपमिति निराक्रियते अ
चार्येण सर्वेषामनुपपत्तेश्च किं बहुना वाक्यवादो यथा यथा विचार्यते तेन तथा न तथा असंवहत्वेन विस्तरेण
वक्तारो द्वेषेण यथा स्याद्वादिनः नैकस्मिन्नसंभवात् विवमनस्तमयो निराक्रियते तेन मतमित्याह प्रपञ्चेश्वरा
नाः समविभक्ताः परेक्षयावदीति स्यात् क्लेशमेव वचनः आस्तिना तत्र वक्तव्यानां अनेकसमुदवाभ्या
स्यात् एवं कः समसप्रकारो भवति न तेरेकस्मिन् धर्मेऽयं तिनहितो येनासंभवादयुक्तः एवं चात्मका
नेत्रं नन्वकथं वदि हृदासीनस्य न दृश्यमानस्मा रागवमपि मतिः आत्मनो वस्तुपरिच्छेदकान्तर्मनेस
वेद्य अध्यवासाशरीरयोरमात्मात्मावैनदा सर्वशरीरगतमनन्तत्वात् आत्मनो नकास्मिन्नेकत्वश

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तु यत्तोक्तमाकाशादभ्युपगमकारणाभावोनिरूपणीयमिति तत्राकाशेऽपि सर्वपदार्थवदुत्पन्नत्वादविकारस्याविशेषा
त् अनन्यस्तैः सर्वोऽपि वन्हिनिकषादेर्बाधितः स एवार्थः पदार्थेषूत्पत्तेः स्मरणात् अत्र भवत्स्मरणयोरेकाश्र
यत्वमेकविषयत्वं च नासतोऽत्र हृष्टस्मात् श्रुत्यपि वचनानुपमर्द्यप्रादुर्भावदेनाशिकाः मन्यन्ते ननु वासनालीकानुका
र्यस्मात् तत्रास्तु हृष्टमात् न हि शशशृङ्गादिभिः किंचित्कार्यं दृष्टं तेनैवमसतः कारणत्वं सर्वपदेषु पापान्मनः कारणात्
निराकृतत्वात् सर्वगोचरदानाम्मशानुकूलतेऽपि वादिनोऽपि … न हेतवा मोक्षनात्पश्यन्तु भगवतोऽत्र हृष्टान्तवाचकत्वम
स्य वाक्तो मोक्षणस्य सर्वाणि कारणं अतत्त्वात् विद्रुशं यस्त्वमसाधन स्यागमैः कल्पितैर्लब्धमना नहि स्मरणेनकरुः इत्येवं
यथा भ्रान्तेर्वाद्यः सांशेना वनीये वैदिके भयविशय विस्तामात्रे वेदभागानु यथार्थानुपिवात्मा आयतदसदिलक्षणा
समस्तपरस्तु गीयामविद्यां सर्वकारणेनैव स्वीकृत्य तनविहन्यार्थं भ्रान्तिभ्रश … नामयाऽविद्या सर्वलोके व्यामोहित
वतः व्यामोहोऽपि कल्पकल्पनाशकरस्थानानुलीमासमन्तोऽपि नामयासर्वतत्प्रदुः … ति स्तुत्राणि योजने
यतानस्तो मोक्षो निराकृतो वेदितव्यः प्रथमाप्याय एवं तन्मतमनुपपत्तिरूपेणानिराकृतं नमिति नावबोध्यते उदा
सीनानामपि चैवं सिद्धिः पद्यभावाद्यावेतत्तिरोभिर्क्रिय तेने सामान्यकूदासीनानामपि साधनतादिनामसर्वा
पिपासादिः सिद्धेनाभावस्य सम्भवात् नाभावउपलब्धेः एवं कारणसंतन्निराकृत्य चिन्तानवायमित
प्रपंचासत्यं निराकरोति तिरिक्तः प्रपंचो नास्तीत्याह तत्र प्रपंचस्य नाभाव उपलब्धेः उपलभ्यते हि प्रपंचः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

त्यनेनांगीक्रियमाणे नैव पक्षाभावात् सर्वज्ञता वा स्यात् तस्मादसंगतस्तार्किकवादः उत्पत्त्यसंभवात् भागवतमतेनैकं
विदुषां निराकरोति नैव वक्तव्यस्य लोमपि वदन्ति वासुदेवात्संकर्षणः तस्मात्प्रद्युम्नः तस्मादनिरुद्ध इति तत्र प्रत्याख्यामी
८ ष्यत्वस्य वैषम्यं उत्तमे संकर्षणाख्यो जीवः तं न प्रत्यानुप्य उत्पत्तिपक्षे जीवस्योत्पत्तिर्न संभवति तथा सति हि वेदवत्सर्वनाशः स्यात्
न च कर्तुः करणं संकर्षणसंज्ञकाज्जीवात् प्रद्युम्नसंज्ञकं मन उत्पद्यत इति तल्लोके न सिद्धं नहि कुलालाद्दण्ड उत्पद्यत इति चका
राद्विमतस्य निराकरणं विज्ञानादिभावे वा तदप्रतिषेधः निराश्रयस्य सर्वे परमेश्वरः विज्ञानादिमत इति तथापि तदप्रति
षेधः इत्यत्राणामप्रतिषेधः अनेकस्य भगवतः उक्तमित्यर्थः चस्त्वन्तरेत्वात्तमेव दोषः विप्रतिषेधाच्च वहुकल्पन
यावदनिरसाच्च विप्रतिषेधः चकाराद्वेदप्रक्रियाविरोधः इति श्रीवेदव्यासमतवर्त्तिश्रीवल्लभाचार्यविरचिते ब्रह्म
8 सूत्राणुभाष्ये द्वितीयस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः न वियदश्रुतेः श्रुतिवाक्येषु परस्परविरोधः परिह्रियते विय
त्प्रेषु अयं विचारः श्रीमीमांसायां सदंशप्रकृतत्वात् शक्तिविरोधाभावा तथा च ब्रह्मवादे नजीवप्रभोर्विरुद्धांशनिराक
रणायतनीयस्याद् ... द्वितीये विषयाभिर्वेदान्ते सूत्रिः ... न मोतिकं सर्वं ब्रह्मणः सविस्फुलिंगन्यायेनैकः अपरोविदादि
क्रमेण सगोवा ... अक्षरूपात्मनो नामरूपवत्वेनाभिव्यक्तिः स जडस्यैव कार्यता जस्य जीवस्यांशत्वेनैव न नामरू
पसंबंधः श्रोतिः ... जननं निस्पर्शी ... समासमः निमापरि ... तनोगाकथवैति सानिया तत्क्रमतस्तवैसंदेहः
क्वादोगादिश्रिदेव ... एकमेवाद्वितीयमित्युपक्रम्य तदैक्षत तत्तेजोसृजतेति तेजो वत्वहाहित्का न ८

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

एतत्त्वं तु जगदुपादानस्यापि विशेषोऽविकारादिभिः शरीरादीनामवयवोपचयापचयाभ्यां परिणामत्वोपपत्तेः नित्यत्वं दोषे
ऽप्यवयवोपचयापचयाभ्यामनित्यत्वात् तथा सत्यनियतयोऽपि विरोध इति न वक्तव्यं तथात्वे विका-
रायतः संकोचविकासौ सिद्धान्तिनः परिहरन्नाह अस्मात्पक्षे तस्याभयनिमत्तात् विशेषः अस्मादवस्थितिं
किसमयावस्थितिः तस्माद्धेतोः पूर्वदोषपरिहाराय च उभयनिमत्तमेवेदमावर्तनमस्माकं वा उभयथापि परि
णामपरिणामो न भवतीति तत्त्वार्थसिद्धिः पञ्चरसाभेजस्यात् परमित्येनानन्तरमीवास्तिस्थितेस्मरेति निराकरोः
ति वेदान्तोदस्मामात्रेऽपि विपरीतं न यद्भवेत् नाहं शंवा सन्तश्चवेदमयमूलतो मृषा नार्किकादिमतं निराति प
तिपुरीश्वरः तस्माद्द्विगुलतादिविपक्षकन्यागाहेशापनेऽपि रूपस्यानाकर्मायेतद्यातनो मस्मरतेस्मिमूलमाहेषः अ
साभमस्यादेतो नेपति हेनेश्वरसिद्धसंबधानुपपत्तेश्च जीवब्रह्मणोर्विभक्तादतत्संयोगस्यानिकृतान्तु पतितान पति
त्वानुमतिः तल्लताद्व्यनुयातिविति वकारार्थः अधिष्ठानानपपत्तेश्च सर्वाश्वरो जगत्कर्तेत्वेन कल्पमानो लोकक
र्त्रायेन कल्पनीयः सर्वाधिष्ठित एव किं चिकरोतीति ईश्वरेऽप्यधिष्ठानं अंगीकर्तव्यं तस्मिन्कल्प्यमाने मत्तवि
रोधेन वस्याऽसंभवश्च करणवत्त्वेन भोगादिभिः करणवत्वांगीकारे च संभवदोषः परिहृतो भवति तद्वदुक्तं भो
गादिप्रसक्तेः अतत्रत्व मसशरीरेत्तावा ईश्वरः प्रकृतिमीदनियमार्थमंगीकृतः तन्ननयोः परिच्छेदे तं भवति त
स्मात्लोकन्यायेन तीव्रसक्तमीश्वरतत्त्वं भवेत् तस्मान्नितान्तयोमोदशास्त्रेवेफलं एतद्दोषं परिहाराय विश्वावि

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ग्वैनैवनन्सनन्मिति सम्बुगुणेवचक्रेद्रः ननक्षावायुत्वंसैवमर्वेम्रकारणामितिनानैकलक्षणातभङ्गावा
८ यतिविशेषणमाहनचेकलिंगलक्षणात्स्वभावनेपिसुलक्षणः सर्वेमपलानान्तस्माङ्गोएपाकाशसंमृति
स्मृतितिनेवमामेत्वाल्लिङ्यनैकाकशाभ्यः भवेदेनदेवपरिक्लांदोगणश्चतिर्नविरुद्धेनकथ एकाति
ज्ञानेनसर्वविज्ञानप्रतिज्ञावाध्यते अविनिरेकोत् अतुस्मात् यदिमंवहमेवमलक्षणाआकाशतिहै
७ नदाचलविज्ञानेनाकाशविषयीकरणेनैवैकविज्ञाने आकाशस्यचलौकिकत्वात् नसर्वज्ञताया
प्रपेदितमेव नवजीकृतलौकिकत्वानन्यवकारमात्रविषयत्वात् नातीन्द्रियत्वादिविना अनस्मै
पिवक्तसामर्थ्यात् कस्यप्रतिज्ञाहीपनइत्यतआह प्राङ्नेभ्यः येनाश्रुतंश्रुतंभवत्यमतंमतंभवत्य
विज्ञातंविज्ञातंअगच्छतीतिश्रुह्यातंप्रकृतिकारभावेमेवश्रुतत्वाद्येनिज्ञातेनशाहेभ्योहेतुभ्यः प्रतिज्ञानि
रितिवोजनायावाह्निकारेणविभागात्लोकवत्तशाह आकाशोत्पत्त्यसंभावनशंकाचारयतिपया
हितानिनस्यमन्दूरत्विभागश्चत्पतिः आकाशमपिविक्रतंलौकिकव्यवहारविषयत्वात्यथालौकिवि
७ कृतमाअस्मन्यते आकाशोत्पत्तिनोपद्यतातिरिक्तायांआकाशवमोवगन्तव्योतिषः आकाशेकिंलसयद्याने
नोच्यमाकाशशब्दसूर्वतश्रुत्यमावेदितव्यः आकाशश्चात्माइत्यादिश्रुतयः समोनेमसर्वोणपञ्चाकाश
निष्टनसवनानेनेदमादिभिलैकाञ्चनीलभेनेव्यवहारेनचबोधनेवाकाशनामप्रयोगः एतेन ८

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वायाकाशयोः नेमि [illegible] पुनः [illegible] विदग्धोद्भिपरमिन्द्रियकमंत स्माद्वायनस्मादात्मव आकाशः संभूतानि
आकाशादिसृष्टिक्रमाऽभयमपिक्रमसृष्टिवाचकमिमेकवाक्यतापन्नाः क्रियोपेसृष्ट्येनयासृष्टिसंनिरी
१८ येगौसूत्रख्यानरोवस्रते सोकामयनतस्मादिता नत्रसंशयः किमाकाशउत्पद्यतेनवेति किंतावत्प्राप्तंनोत्प
वतइतितुनः श्रुतिप्रसिद्धिनो श्रुतेषेवनिर्मोयन्श्रुतोउत्पत्तिक्रमसृष्टेनश्रूयते अस्मिन्नशब्दः पततव्याक
लेयातेनतिनिरिवकेविपइत्तितेर्वेज्ञि यद्यपिमन्त्येनास्तितथापिविरोधाभावादन्योक्रमश्रेणीकर्तव्यमेक
मात्मएकविज्ञानेनसर्वविज्ञानानरोधाद्य गौणपसंभवात् विपद्युत्पत्तिर्गौणी भविष्यतिकुतः असंभव
न् नेमाकाशस्योत्पत्तिः समवायितिनिरवयवत्वात् व्यापकत्वात्च मध्यचाभावात् एकविज्ञानस
र्वविज्ञानप्रतिज्ञाकृतदायिस्थानतेनजीवववत्तदृशाचेनवातकुरीरतेनवायाएकविज्ञान कोटिनिवेशनात
लोकेप्यवकाशंकुर्वित्यादौगौणप्रयोगदर्शनाच्च चाहास्य वाकुर्व्योतविकेवरानदूमनामिति
आकाशवन्सर्वगतश्चनित्यइति नहायमनस्वत्रस्तहसोनभूमइत्येकमेवपदमत्रतत्रावर्तने तथासत
नत्रत्रा [illegible] आकाशेगौणीतिश्रुतमहत्तिदयविरोधइतिचेत् नएकस्यापिस्यात्तद्वदविन्त ॥
स्यात्सुविज्ञेगौणीविज्ञानलक्षणेयथातपसाब्रह्मविजिज्ञासस्वतयोब्रह्मेतिप्रयमवाक्यम्रत्रख्यादि
तीयेगौणी नचाप्रयोगमेवास्तीतिवाच्यं सम्भूतशब्दस्याकेर्थेतेनतत्ताद्दृशस्यवश्यकोपियोस्मस
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अ०ए भावानमदासनमायस्येवाभिलक्षितत्वान्नएकंयद्लत्तणापेतपतिस्त्रीकारस्मयत्कत्वानन्द ईशौकाएवमेशयः तस्म
१० त्त्वमर्थं हि सोम्यमनः [illegible] योक्ष्यः प्राणंस्वेनोमयीवागिनियथाणांस्तुचारः सर्वगोपलभ्यतेलोकमस्मिः उपेण
भूपिष्ठतिरोवन्नस्मात् [illegible] सोपष्पमानोमध्येमेद्विविक्तियायपक्षिचित्तवक्ष्येत्रतन्नकर्ममिम्येवस्मानेऽव्यत्तेयत्रश
हेनपृथिवीकृतः श्रुपिकारान्परशहानेभ्यः श्रुपिकाराम्भ्लानामेवनभौतिकानेनीलेचनचंपृथिव्याएवमत
मेदृष्यनानशाहोनरमृतः पृथिवीतितस्मारंतशहेनपर्थिवमत्वरमिथ्यानादेवतनलिंगासः आकाश्यदेवका
र्यहायादिकार्यान्यनिनशद्भोवारयति मृतएवयरमान्मावाचादीन्सृजति कथंनन्दरूद्ववाच्यतेगतिचेत् तदमि
थ्यानानन्तनस्यकार्यस्यानारनोथरुदृमिथ्याणानानतत्त्वदात्म्यकत्वेनेतसमाध्यानमिति ननुपथान्वत्त्वमेवक्त
तोनष्टत्वेदृत्वतआह तलिंगानन्तर्वकर्तृत्वालिंगतस्यवमर्वत्रवेदानेषवएनेनडतोदेवतापायायत्तिकिचि
न्नजायमानेनत्स्मर्वत्रलयावेतिमिद्दविपर्ययेणानुक्रमोनउपपनेयश्चोत्पत्तिर्नतस्यप्रलयः किंतुविपर्यये
णक्रमः अतः उत्पत्त्यनन्तरंप्रलयः कृतः उपपत्तेनप्रेषशाविपर्ययेणान्तिस्तिरोगमन क्रमस्थाहावेवनव्यनएवि
तानतनसोकमेणातलिंगादिलिंवेनाविशेषान्तैत्तिरीयकेश्राकाशाद्यपर्यन्तमुत्पत्तिक्रमश्रवणात्मयार
योऽस्मिन्पिनः नन्वत्रमयग्रस्थमएमयस्यचस्मास्त्रीपदेवमन्तमग्रीत्मात्मानेदमयस्त्वपरमात्माकथ्यंविवे
नमनसीविज्ञानेतचिन्तमयेषु [illegible] वक्षयेनत्रकर्मणोन्प्रेशतिवक्तव्यं क्रमस्तमानिलोमन्येनसर्वेविपर्यया

१०

मात्मादिश्रुत्यारम्भात्‌ आकाशोत्पत्तिसमर्थनेनमानदिस्रोत्पत्तिः समर्थिता सैषा तत्त्वमितादेवनेति
लौकिकनायुआत्मत्वर्थश्च लौकिकपदं ब्रह्मवत्तममनोनुपपत्तेः नत्तु ब्रह्मणोऽप्युत्पत्तिः स्यात्‌ आकाशवत्स
वेगतस्वनित्यश्रुतिस्मृतिः एकाऽस्यापयेन सर्वागतत्वनित्यत्वयोभावो बोधकौममाशंक्यात्‌ शह्यः परिहरतिसतः त
न्मात्रत्वउत्पत्तिर्न संभवतीति किं कुतः लोनओकनकोत्पत्तिकुत एवेनाम्नरूपविशेषाभावात्‌ उत्पत्तिश्च लौकि।
यमात्मानोपपद्यते सतो न संभवति अन्यतत्तु न वस्त्यायादेवृ च मत्त्वं तदेवं च सत्त्वं तद्देवब्रह्मेति तेनोत्पत्तिः।
मात्मात्तेजोऽतः वायुतः तथाह्याह वायोरग्निरिति श्रुतेः छिशाद्वैवमाह ज्योतिरंगमस्तुतिः मतिश्चात्
निमित्तकरणार्थमिति द्वितीयकमप्येतत्तेनावायाकाशयोर्वत्त्वत्वं तथा वायुतो ब्रह्मसाधनात्‌ वायुभा
वायत्वमेवतत्ततेजस्त्वउत्पन्नात्कमितिस्त्रीकरोतीति अत्र पण्ण एवं सर्वोत्पत्तिप्रत्ययत्वं विकल्पः आपः तथाह्यादि
त्येव तदैक्षत बहुस्यामेकमन्नवाद्दत्तमविरोधव्यापकनस्तुतोः सर्वत्र विरोधः तिष्ठति पृथिव्यधिकारत्वयशाताभ्यः तो
अपुरोलत्तः स्यात्सप्तापेमस्तीति नापस्त्रमत्तजेतेति तमात्रशाह्येनश्रीतादयत्वाता ह्रिन पृथिवी।
तिमदेकः तन्नुकस्य संदेहः पूर्वन्याये नोपजीव्यस्कत्तेवलीयत्वादिवत्‌ उच्यते अन्नः पृथिवी पृथिव्या।
नपृथयः उपधीभ्योऽन्नमन्नाद्रेतः तथा सति पृथिवी मोषधीस्तस्सन्नायोग्रस्त्रजति ख्यातेरिदत्र
शाद्वैनेत्रपृथिवीति नद्वैवमस्तु पृथिव्योषधिसत्त्वानन्तरमत्रस्तपतिरितिचेत्‌ नक्रोसंगपस्तुतेऽयत्रा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

गत्मस्य गुणाः स्वरूपं चाशेषस्मात्के किं च नित्यमात्मत्वाभ्यः श्रुतिभ्यः स्वयमात्मानं योक्षरः न जायते म्रियते व्योमेव मानुभिः
॥ गुणो त्रिस्वयं तनुं मथयं मतः [illegible] मात्रगोमाद् मोमतावत्तः चेतना नत्मः श्रुतेरेवं श्रुतिभ्यः विज्ञानमयं मन्यादिभ्यः संवृविल
वचादीत्यत्र बाह्यतां [illegible] ममस्योक्तिसिद्धांतमन्यथा कृतस्तु तिस्वालपेनमपात्मते मवमोक्षं किं जीवस्य त्वलत्वमपि
कायेनेमीवल्लवानि रा क्रियानः तिरन्यापरेश्याप्रति नीदि विस्फुलिंगा भूतानामपि : द्वितीयेत्व रूपनाशः जीवतः कल्लिनमि
तिचेन्न यत्नेनजीवेनात्मनेति श्रुतिविरोधात् न चानादित्वं जीवब्रह्मविभागे हेतुः प्रमाणाभावात् सदेवसो
म्येदमग्रआसीदेकमेवा द्वितीयमिति श्रुतिविरोधश्च न च जीवानित्यत्वं ब्रह्मनास्ति सर्वश्रुतिसूत्रानाशसंगा
नपः सर्वज्ञः सर्वशक्तिः स्वयमात्मा य कृतप्राणो श्रुयिके न भेदनिर्देशादिमादिबाधः तस्मान्न दर्शनमयं सप्रा
21 वाकामात्मवशीकृतस्य शिष्यस्य कार्यमात्मनिकस्येवायमपेतानिनरामद्विरूपेत्यः उत्क्रांतिगत्यागतीनामन्तरावेति
वचनेभ्यः प्रदास्य [illegible] शरीरादुत्क्रामति सहैवैतैः सर्वैरुत्क्रामति ये केचास्माल्लोकात्प्रयान्ति चन्द्रमसमेव ते सर्वे गच्छन्ति
तिस्माल्लोकात्पुनरेत्यस्मै लोकाय कर्मणे स्तुत्यमानानाम् उत्क्रांति गत्यागती नाणुत्व विना यथा योग्यता स्यपरिणा
मजेनोकत्वं [illegible] आग्रमा [illegible] परो [illegible] श्रुते मेवपमि माणकत्वं तथापि वक्तव्यादि विभुत्व पत्र
[illegible] श्रुतिभिः साध्यमितिज्ञामवेलत्वणार्थे मक्रांतिसर्वकं [illegible] त्वात्मना बाधात् द्ययोः उत्क्रांति गत्या [illegible] तीनां
[illegible] द्वियाणां [illegible] पिभवेत् किम्प्रयाधिनपरतेषां संबंधी भवेत् तन्नो वेति ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नेतरकथनात्स्यात्सेतस्य चलनात्वैः ॥ लयानामप्ययोनत्वात्वायाकाशादर्वविज्ञानमनस्त्रीउत्पत्तेरितिवक्तव्यं न
योऽस्मैवचनमेवलिंगं ॥ इति श्रुतत्वयोरुत्पत्तिर्वक्त्वेति चेन्न श्रुतिविरोधात्तेनामरूपविशिष्टवक्तात्मेवोत्पत्तिरुच्य
ते न तत्त्वया: विज्ञानमयस्यजीवात्मन् अतो भवतो भोक्तुमैत्रश्चाभावात्तुतेनतयोक्त्वानिर्व्यक्तस्यापास्यपदस्या
नदपदेशोभाक्तस्तद्भावभावित्वात् ननु विज्ञानमयस्यजीवस्यात्मनोत्पत्तेः सर्वत्रप्रसिद्धेः उत्पत्तिस्तत्त्रिविध
त्रिविधानिनृपितानिसेजननुनिवेपविक्षित्रसमामनस्यति तथाव जीवस्य समागमस्तलत्णाद्युत्पत्तिर्न सारि
नीस्वंवस्यवहारोक्तेमामान्तकानिणकरोतिनुशाह: वर एव देवस्या वरंजन्मेशरीरेतयोर्विशेषतया स्त्रयः शरी
रसंबंधइतिपावत् सक्तस्यात्रनुस्त्रुत: नतुशरीरस्यात्पन्नोजीवोत्पद्यते तथा जातकर्मादीनामभावप्रसंग
त् इति चेत् न तस्यापदेशस्य शरीरस्य जन्ममरणधर्मवत्तेन जीवोत्पद्यते यथा जातकर्मादीनामभ
वप्रसमानत्वादिति चेन्न न तस्यापदेशस्य शारीरस्य जन्ममरणधर्मवत्तेन जीवव्यपदेशो भाक्तः स्यात्तत्त्गौणिकः
तद्भावभावित्वात्शरीरस्यात्पुपत्तिरेकस्याप्यामेवतावस्मृविनदेहधर्मौ जीवस्य भाक्त: तत्संबंधेनैवानति
व्यपदेशश्रीनिमित्तत्वात्माख्रेन्नित्यत्वाद्वाभ्य: नजीवोत्पद्यतां किमिति भाक्तत्व कल्पनेइति चेन्न तथा
त्मानोपपद्यतेऽतः श्रु…: न हि आत्मन उत्पत्ति: श्रूयते देवस्यानानां विज्ञप्तिमितितेजोत्ताननइति देकोत्पत्तिर्न
ननु न हातिरेकेणा…श्रुतीतोत्पत्ति: श्रूयते विस्फुलिंगवत्स्वारणात्मनोत्पत्ति: नाम महत्वयसंबंधाभावात्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

संभवननाम नतत्संभक्तेन तथा संभवतीति चेतत् नस्वप्रभृपगमात् स्वप्रभृपगमेनेनीवस्यापिस्यान विशेषः इदं

२६ दं सिद्धं जीवस्य क्लिष्टति: एको संसरन्दिविति किंयुक्तिः गुणाध्यालोकवत् जीवस्य किं चेतनेनत्गुणः संसर्वश

रीरव्यापीयथा माणिमवेकस्य कांतिर्देहदेशं व्याप्नोतिनहत् संभृष्णाशतान्तमेवस्पर्शानुपलंभानुदकाने

स्यवत् नचविलानीयस्यारंभकत्वे प्रमाणाभावात् लोकयतीति तन्मवे वीदिभिरुपपादन वंशस्मिकल्प

नायेत्तत्गुणावस्थलीनेरंभारंभ्यनत्पुतिकल्पनानयेयलोकयतीतेः उपयाणावेरपि प्रभामेवनावदे

शं व्याप्नोतीति मणिप्रभावाद्देवगीकर्तव्यम् आरंभकस्यतेनमलक्रमाभावात् कांतिः प्रभारूपमितिचिले

पर्यायः यथा प्रदीपप्रभालोकयुक्तिः कल्पनीयेति रूचयतिप्रवलत्सिकोशंतेनप्रथेव लोके दृश्यतेनयेवव

१२ लोणाज्ञानमितिन कल्पनाप्रोलेशोपि व्यतिरेकेणाप्येवन सिद्धांतेनयथैववत्तलवणोज्ञानमितिनकल्प

नाप्रोलेशोपि व्यतिरेकेणाप्येवनत्सिद्धं दृष्टान्तमाह यथाचपकादिसंवेष्टितस्थलेपुपलंभनेवेद

नालाद्य सहस्रानवे यथाहस्तस्य संपुष्मिन्सुराणयोवामेवगुणस्यकर्मणो दुराहृयोर्वातीति अन्य

पाकल्पना लेषु केष्वदोचामनयाचदर्शयतिहृदयायतन नमामृतपरिमाणं वानेनाभिधायतसै

वालीमध्यमानस्योभः इति चेतन्नयेनपुरीतन समस्तशरीरव्यापितं दर्शयति दृश्यगुपदेशानन्तरगुणा

रीरं समाकृष्यतिकर्षणादेन दृश्यगुपदेशाच्चेतनस्यगुणः तेन्हणासारना भस्मस्थपदेशः प्राज्ञवत् नतुतत्व १२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

त्तत्वोऽनन्तानन्तात्मा केवलज्ञानरूपेण ऽणीनामिप्रायेणानन्तनन्तसमजाते सेचरत्यपि जन्तुस्त्वमेतथा जीवो गच्छन्ना।
गच्छतेऽनः ऽस्योऽपिनियतस्थाने न जीवेनात्मनानन्तविशेषस्यलाप्यतिकाममनूपन्तेमचरन्तीतिवा अथवा उक्तमिति
गत्यागतीनां जातु न सम्भवात् हे वोऽध्यनेनाणुत्वे स्वात्मनाचेतनतोऽरिमगुनेस्ते पश्यमानमेव नृपनिष्प्रकम्पेयमेव लोके
ति उक्तमेव गत्यभिर्विक्षेपातस्याभावात् स्वात्मनो जीवरूपेणाचकारादिह्येषु गत्यागत्योः सेवथी जीवरूपत्वेः स्व
नोमध्यमपरिमाणत्वमिति ज्ञाणवेवभवति नाणुरतच्छ्रुतेरिति चेन्नेतराधिकारात् जीवो नाणुर्भवितुमर्हति
कुतः अतच्छ्रुतेः अणुत्वविपरीतव्यापकत्वश्रुतेः स वा एष महानज आत्मा योऽयं विज्ञानमयः प्राणेष्विति चेन्नेतराधि
कारात् पुनः परंज्योतिः स्वाधिकारे महानजेत्युक्तिवाक्यस्य करणेन शास्त्राभ्यति स्पष्टेनान्यपरमात्मविषयेण न ज्वल
वत्प्रभविष्यति स्वशब्दोन्मानाभ्यां च स्वयं विहृत्य स्वयं निर्माय स्वेन भासा स्वेन ज्योतिषा प्रस्वपितीति स्वशब्दोऽणुपरिमाण।
जीववाचयति न हि स्वभेव्यापकस्य बाह्यशरीरपरिमाणस्य वाविद्दणाम्भवति बालाग्रशतभागस्य शतधा
कल्पितस्य च भागो जीवः स विज्ञेय इति आराग्रमात्रो ह्यवरोऽपि दृष्ट इति लोन्मानं चकारान्तममवोधावाति
दर्शनेऽप्यविरोधश्चन्दनवत् एकदेशस्थानेन सर्वशरीरस्यापि वेदनोपलब्धौ विरोधो न भवति यदेन चन्दनवत् यथा चन्द
नमेकदेशस्थितमपि सर्वदेहव्यापिनमाह्लादयति तथा नानापमिति अवस्थितिवैशेष्यादिति चेन्नाभ्युप
गमाद्धृदि हि चन्दनस्यावस्थितिवैशेष्यमस्तु यद्युक्तं न विशेषस्य जीवपक्षस्य तेन तस्मादन्तश्चैकत्वात्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

इतिविकल्पः व्यपदेशाच्छ णोशाकारणेमशाकार्यरूपस्यमिथ्यात्वेपदिकल्पनहीथकस्वनीनामर्थेयादत्वेनमि
१२ थ्यात्वेकीह [illegible] स्योर्भगवतीमङ्करटीकतमोनदहूपनमन्न [illegible] पादकनाबनानीसयोमलिङ्गपफलम
वकत्वमकाश [illegible] नेमपाशानापफलेननयोत्यिमावेदमत्रायिव्याकत्तीचकारनदेष्ठनानोत्रमपरत्वे
नीवपरत्वंजीवधुत्वंवेनियदत्रयुक्तंवेनियदत्रत्मङ्गिरन्तेमयेये यावदात्मभाविनाशनेसंपस्तदर्शनात
नन्वकथमन्यस्यमतान्तरेव्यपदेशोऽपिनहिमसाराकेःसर्वथाप्युक्तेव्यपदेशोऽपिनहिमसारागेकेःसर्व
थाप्युक्तेव्यपदेशःक्रियते नचोक्तनत्रप्तमावनात्रमयाथ्यानंदांशस्यसाक्षाद्दितिवाच्यंतथासतिमा
23 नवत्त्वनास्तियदितस्मादितिनह्यापदिशोव्यर्थोयुक्तमेतिचेतनायंदोषःकुतःयावदात्मभाविनात्पस्या
यावत्पर्यन्तमस्तीतितात्मवेदाश्यानंदांशस्यसाकयानमस्तयेवदर्शनंमलिमनाहलेमर्यादीनाभक्तना
नुसाज्ञात्मयत्नविशेषःवकारानमस्यचानेदःअकृतेनइतिनहयमगयोपिव्यपदेशोवानासंतमयुक्तस्य
यावदात्मावलभ [illegible] समानदाराभाकर्यनतावदेवेतयपदेशःएततेपहउत्सवत एतदेवोक्तंव्यापकत्वश्रुति
लसूभगवत्वेवउमते आनंदांशाभिव्यक्तौनतत्रअनोदकोदयःप्रतीपेरनपरिपरिच्छेदोव्यापकत्वेचतस
२ नदितिषुल्लोमनमस्यमतोयोनियोगात् व्यपदेशात्दृश्यायाम्प्रयानंदांशस्यनोत्तमसंतचनस्यातदि
ति पुरुषादित्वनयश्चउत्तमसेकादिमासपेवालैश्यविद्यमानेमवयोवेनेमकामस्तयाश्चानंदांशस्यापि १२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मस्यादिवाक्यैः परब्रह्मलक्षणमुक्तमिति कथमयमन्यनिर्विशेषब्रह्मशाकं निराकरोतीति न शङ्क्यः तस्य ब्रह्मत्वेप्रमाणाः
प्रमाणकत्वान्तदयुक्तत्वाच्चनीरैसासन्तुनिक्तवैलक्षण्यकमणितरति अस्मासेराजपदप्रयोगवज्जीवेभगवच्छब्दप
देशः मेत्रेयीतिस्मत्तोराजाराज्यभागवत्तेनजीवत्वेनमीश्वरकः नजकथमन्यस्यास्यधर्मत्वेनकथनं किंतिर
यत्रास्यलक्ष्णोपचारः सम्भवतितस्मात्सर्वत्रम् नत्वामित्यादिपद्यार्थपरिछिन्नकत्वस्य जीवमेवापरशरीर
आत्मासोहेनात्मनासर्वगतिपालकस्त्वमेवप्रज्ञानन्दमयः नहामृतस्पेनदतिकोदोपदलयाभावे क्षुय
मयोकोनाममप्रतिभवतीत्यादिमार्गस्यसर्वगतसाक्षीनहितस्यात्मनस्तपासनमितिचलत्लिंगात्तएवमेव
शारीरस्याप्यपिजीवस्यब्रह्मत्वधर्मबोधिकाः श्रुतयः उत्तमवदकत्वं सर्वोपनिषत्सु ब्रह्मज्ञानेनपरमपुरुषा
र्थसाधनमितितिर्णीयार्थंभगवानव्यासः सूत्राणिचकार तत्रब्रह्मस्वविचारंप्रतिज्ञायनराकर्तेना
दसाधारणलक्षणम्याः प्रतिज्ञायसमन्वयनिरूपणीनवाक्यानिरूपितानाविरोधेनैककैकविदि
ताकरणादिदोषमाशङ्क्यपरिकल्पमेदतिदृष्टादितिपरिहृत्यजीवस्याणुत्वमुपचारात्ब्रह्मत्वमंशत्व
पराधीनकर्तृत्वंपृथक्त्वेनप्रतिपादयतस्पष्टदर्शनमार्गात्रपुनरहितिमुक्तामसाधनेनब्रह्मलाभेनापिरिद्य
रात्रब्रह्मणामिथ्यात्वंदत्तवकास्मिन्प्रपञ्चातंतेन्यनाहमिवदत्तशास्त्रपर्यवसानेनसर्वेनवेदान्ततात्पर्यकलनया
योजितवान्‌इति चेदत्तेनापदेशेनमोक्षानितत्वमस्यादिवाक्यानितस्यहात्मजीवमोक्षब्रह्मस्वरूपेकत्वपर

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मिकड्येस्य: व्यपदेशात् क्रियायां न चेतिर्ईश विपर्ययात्: व्यपदेशः विज्ञानं चेत् तन्न तेन कर्म्मणि न कर्तृत्वेपि चेत्तिग्रहणसो
१५ त्योबुद्धारी नानामेन्नकर्तृत्वं नेजीवस्येति क्रियायां यागादिकर्म्मसु च न भोगस्तो च स्याकर्तृत्वेन न चेत् ननु यास्मति
बीर्दैमिशस्य विपर्ययो भवेत् विज्ञानेन विज्ञानेन विज्ञानमादायेति स्वमन्त्रो यामप्रफलेपि न तौ पान्तायायेन
मपसन्या परैक त्वेन तथापि एवं ते निहृशस्य विज्ञानमयस्य विपर्ययः स्यात् विकाभेन स्यान् विकोनन्नासंगानेर
भानुनानं विज्ञानमादायेनत्रं विपर्ययेण च एकस्य प्रदेशभेदेनाश्रयभेदोपि भगवानिति सर्वेषु महाः स्वभावनएवम
वनेतेश्य चारिकनन्नायनामावात् यनोपृतमानः लिम्नहारी नो मिरस्त्वादिः तस्मात् विज्ञानमेयानी वाएवन
इसवस्तानेयाभावात् न कर्तृत्वं उपलब्धिवदनियमः ननु नीमस्यकर्तृत्वे किंतावरणादि दोषस्मति
24 रितिचेत् न उपलब्धिवदनियमः यथाचतत्रैषमति स्वोपलभेन एवमिन्द्रियैः कर्मकुर्वन्नु स्वमनिष्ट
वासाम्पे निशानि विपर्ययात् नेत्रीश्रवनसार्थमन्यथानकुर्यादिति चेत् शक्तिविपर्ययात् नथा
सानस्याभावानस्य नवदेवासं दिनमपिकरोति समास्य क्रियाज्ञानमुक्तीयोगनिपून: समथ
भावानसामयाभवेत् नयः चकाशनाहराम्प्रभावोपिन वसहतन कर्तृत्वेस्यविमोक्षः पराधीनं कर्तृत्व
एमेननश्वनवन मानुषस्ततन्ननान मापिणावान्यस्य समाव कर्तृत्वेनमुक्तिरिति नेंपुसकाय
स्यचोनलिया नासनायनिविद्र्ययरोवसमाधिविन्यपिकरणानेननुद्धिवद्वस्तेनापि हस्मत तस्माज्जीव
१५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ततएवव्याप्तियोगः नित्यत्वलक्षणोपलब्धिप्रसंगोन्यथानियमोवास्यात् ननुकथमेवंस्वीक्रियतेश्वरानीसंस्था
रावस्यापोर्सत्विन्नकथमेवमोक्षस्यानंतस्यापिमुक्तस्यनित्यमुपलब्धिः स्यात्तानंतास्यतद्वात्मत्वेनसंसारावा
स्थोपचयेन श्रयानुपलब्धिः सर्वदानपायात्तनिमोत्तरस्याविरुद्धोनश्रयायान्यतरनियमः जीवोनितरानद्वैतवत्वत्
तत्स्वरूपं तथासति उक्तेवसतद्रव्याकाशेनोविप्रतिविरोधः तस्मात्सर्वोकएवमुक्तसंसारीकर्तव्यतितिसिद्धैकर्ता
शास्त्रार्थवत्वात् सांख्यानामकर्तृत्वेकेवलमकर्तृत्वमितितन्निराकरणार्थमधिकरणारंभः कर्ताजीवएव कृतः
शास्त्रार्थवत्वात् जीवमेवाधिकृत्यविधिप्रतिषेधशास्त्रप्रवृत्तेः श्रेयस्करत्वात्मनोपि कर्माणि विधिनानिवृत्तत्वोपप
योगात् ज्ञातस्याधिकारात् मोक्षोपि तर्थवामीकर्तव्य विविधकारोपदेशात् तस्यैवगंधर्वादिलोकेषुप्रयतन
कामयतेतनइवनीतिविहारउपविष्टः ततस्यकर्मतामोक्षलयोः साधुकारीसाधुर्भवतीतिसामानाधिकर
ण्यमुच्यमानतजीवएवकर्तार्थपादानान्तदेवासमात्तिनादिलानेनविज्ञानमादावेतिजीवितसर्वथाविनाना
यादीनांकार्यत्वमेव सातेत्यादेस्पैवकर्तृत्वे यत्नमन्यतेजीववंधात जीवस्यकर्तृत्वमितिसप्तमान्नितिसप्त
व्यपदेशः किंचहिरिकार्ये ... वेसमतायामप्यवाः जीवात्तमेवकर्तृत्वेतत्कृतविमर्शं यथा ... अथचाशाणविषाणापि
तमेवकर्तृत्वे ... मात्तितामायः तस्मात् अनेनमीकारणतएवंनिराकृततनाहितीयेतिष्टापत्तिः अपारान
विरोधस्य ... नकस्मिन्विरोधः तत्सर्वसिद्धत्वाच्च असत्कार्यस्यनिराकृतत्वात् सर्वविरूपवस्तुमाध्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham.

कारणमात्मायतनरनी फलसाधनेषयाः क्रियानामेवात्मप्रतिबद्धनिःश्रेयसनीषनिर्मितनीषनीतिश्रवणश्चाविदितम
१५ नित्यमित्युक्तोवैराग्यमुक्तेः मुमुक्षोः शोकनेवफलसाधनेकर्मकारणेण प्रयुक्तापेतः स्येण कामापेतः कामेश्रवणाहषेत
त्वनिमयाः सत्वासीने [illegible] आसनत्तो ब्रह्मणि संज्ञापयोपपिनवामीषेणतेमर्याशाम्यांशान्तपैवनिर्मितेन यत्रान्तथा
सम्बुद्धिमव्यर्थः शोकानानात्मप्रदेशात्मनयाचापिदाशाकिनवादिनमनीयतराकेभ्योवस्थब्रह्मसंबोधिरूप उच्यते
जीवो नामब्रह्मणोंशः कृतः नानाप्रदेशात् सर्वगताभ्यामात्मनश्च इति कस्यपवस्था वस्तुगोचरणाइतिच न
तुब्रह्मणोंशो निरवयवत्वात् अंशभीवस्यांशात्सम्भिनिरवाप्य नहि ब्रह्मणि अंशमात्रमनिर्वाकविहालोकांशिइवदेक
15 मम्प्रतिमानात् साचश्रुतिर्येथोपपद्यतेतथान्तद्वलंयतेनेनवेदार्थमानायेऽग्निरेकव्यासाचेवरूपेणाव
गन्तानानत्वाविधेयत्रमिन्नाचामषैव्यानत्नसर्वविलयचः कर्णेन्युः नेत्रेषणेवानिः विस्फुलिंगास्त्वाग्रेर्हिजाः
वोयैऽशीवाविनिर्गताः सर्वतः पाणिपादान्तमपचेतादिशिरोमुखान् तिविंद्रियान्तत्वरूपाणतात्स्यप।
हित्तिनिश्चयः स्वरूपेतेनेतान्यपि अन्यपर्मेनिरोधावामलेकात्तोक्रमेनावेतंत्रिगाशति ब्रह्मवास्त्रेशापत्तम
व नत्वश्चमानेनमानीश्वनमावाधतिस्नुननेऽवनः ब्रह्मसाम्राब्रह्मणेकेकिलाधाउनश्रवमवंसापिब्रह्मक्रिया
नेनजिज्ञानानात्त्वाश्चर्योनामयिब्रह्मलनं प्रदीयते तत्कापत्त गावस्यादिनिवेत् नश्यस्याचापिब्रकारोनेणा
१५

स्यात्स्वाभाविकं कर्तृत्वं व्यापयतीति चेल्लापयतीति चेन्न पिपासाचर्म्मोत्ककारागे अपमध्ये को धर्म्मः स्वाध्यायं तु
यस्मोऽग्रेऽत्र अपदेशाश्रुत्वस्य संबंधितिलत्वं चेदन्यऽपेत्तिलत्वं वदन्न्यपेक्षः यथा चत देभयथा नव कर्म्म कारणे
कर्तृत्वभोक्तृत्व भेदाद् इष्यते तथा कर्तृत्वं भोक्तृत्वयो भेदो भवितुमर्हतीति चेन्न यथा न तारतम्यं तेन मायतन ग
न्तव्यं विरुद्धमिति यो वदाम्यनोवान आपिपद्यते वा रूपादि[illegible]याचानकारादन्यो पि स्वाधकर्ता : सा
मार्थ्यमपि कर्तृत्वमिति चेन्न तथा प्रसक्तेनापि सर्वविकिनार्थं प्रयत्नमात्रत्वात् न च कर्तृत्वं नमा ग्रेडः त्वदूपपयः
यान्नादेः सत्वन्नयत्नात् तथा च स्वाधपरार्थं कर्तृत्वं न कारयितृत्वं च सिद्धं यथाश्रुतत्वाच्छ्रुतेः कर्तृत्वे ग्रल
गतमेव तत्र स्वधादेवस्यैव कर्तृत्वं तेन तदृशनादेश्वर्यादिवत् न तदृगतमिति ग्रतो नान्यो तोऽस्ति इति सर्व
कर्तृत्वं घटते कृतानतन्तच्छ्रुतेः तस्यैव कर्तृत्वं कारयितृत्वं न ग्रब्रवमात्रप्रमयो नित्यो वन्तितमसाद्रका
रयतीति सर्वकर्म्मा सर्वभोक्ता सर्वमिति पतति सर्वं रूपना ग्रभावलिदोषः कृतत्वश्यत्लापेयस्य वैधित
प्रतिविहातोवेप[illegible]द्विधः नन्वेवं मध्ये[illegible]यो न परिहारः अनादित्वेन तस्यैव कारयितृत्वादिति
पत्तेनशङ्क्योतिवाद्यनि अथ स्वयं तु तेजो वह्नत्वं ग्रमेन रूपाशक्यत्वात्स्वयमेव कारयति यथाप्रे
यत मानलेपक्वार्थं कालेषो वैपित्रपितन्तप्रयग्रामिति निवेशं इष्टातथैव कारयति सर्वत्र तत्र॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नित्यत्वेनापरिहार्यो दैवाधीनत्वेनावधीनस्य देहस्य संबन्धानयो देहोपरामृष्टः न स नश्यति एवं शरीरः चेतनभोक्तृत्व
प्र॰ स॰ दकुंनद्वयादिस्य [illegible] त्वमनक्तृत्वविशेषणेन तथा जीवे पि देहसंबन्धकृतः संबन्धमात्राभिको भगवान्
१६ नसंबन्धेन [illegible] मादिकं विधत्ते स्वमपथाविधं त्वज्ञानं च बोधनीकर्माणि न विरुध्यात् शास्त्रमानस्य
देहमवति हमानकथस्मिन्हवत्नावमोर्वोवेहस्यात् नामोपि देहसंबन्ध एव श्रुतं तते श्रावणीकरः येनदेहा
कर्म स्वापिंडानामको मायादिभेदान् कथं कालेयालप्पमादि जीवेकादिनिवेदकोपिस्मादिति नियच्छे
हांतोमंतनिरप्रविनाशित्वात्मादिभेदेऽपि नः संतानेरेका अतः संतानिभेदान्न कर्मणां सांकर्यमिति
आभासएव तत्र सावित्रनिरस्य ब्रह्मणोंशः सच्चिदानंदात्व भेदतः कथमेवास्मकेशो भगवतस्य
16 तकापोणितथाह आभासएवजीवः आनेशोमस्य तिरोहितानान्द्वकारान्कारस्याभावः ततस्त्वं
ह्यामतिविवर्वनिश्चाने न लचेऽवहिमेकस्यानेकत्वेहेतुः तथाहमथापस्स्य ततस्मात् तत्रस्वसदि
तेषममसंगस्य [illegible] नमिस्त्रानंदरूपआभासो विवर्तितः अहमनिपमान्तशिलापद्मेपापिकायनिमवं
जीवस्वरूपं निराकरोति नानात्मानो [illegible] तेनमोगात्मवस्थायांजीवनानात्वमंगीकृतं तत्राहहस्य
नियामकेनतन्मनेनहिदेहेत्वाहा [illegible] तन्त्रायान्पपत्तायपकत्वं चांगीकृते एवं च कियमाणोमूल
वक्तव्यारःस्यात् [illegible] जीवानामेकशरीरसंबन्धक्रमस्यादृष्टेन द्वैतेन चविद्याशानेवव्यवस्थानत्वा १६

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पिण्डकेशमालिनोद्दृश्य ज्ञानेन सादित्वमलीपत्तेशरीरत्वेन अंशत्वेन च स्वरूपतः कार्याभावेऽपि सकामभेदेन कार्यम
त्। तथा च न सान्निध्यत्वेदाशस्तितिरोहितत्वात् धर्मान्तरेण न मात्रमप्रसिद्धमेव । मंत्रवर्णात् पुरुषसूक्तः वेद ६ सर्वं
भिन्नकार्यादोस्यति स्थाम्नः नाना फल्गुनं पादेर् त्रिपुनि ने न चास्मशत्वमिति । अपि स्वपदेन देहे तत्र नन्यपदप
प्रवेशान्तरेऽपि तस्य परंब्रह्म स्मरणास्मैवं तस्य जीवस्य केवलीभूतः सतातनत्वेन । सकामानादिवंश्चेवपरः जीव
स्यांशत्वे दृष्टान्तो द्विजत्वस्तवन परस्य स्थितिर्जीवत्वनस्यादिरिति चेत् । न तावत्प्रवेशे न भवति । एतस्मिन् सकामभेदः द्वित्वे
ज्ञानं भवति यावत् तत्र अन्यथा सर्वं स्वरूपत्वात् क्रमणं नेव तस्य रूपं सकामादिवत्वेनानिर्दिष्टत्वेन द्वितीयस्यास्तत्त्वस्यादि
ति सकामाशयरूपस्य जीवस्य इति श्रुतो देहे ते तद्गतांशस्य चेद्द्विः स्थिनन् परस्य । अथवा सकामः सकामस्य देवता।
यथा नद्यः पापस्यापि तद्दर्शनादिति स्मरन्ति च स्मरन्ति च सवस्व पयोऽम्भिन्नः कुतः सर्वपरस्मरन्ति तत्रापि
परस्मात्स्वादिसत्त्वेनिर्गुणस्ततः न लिप्यते फले स्वापि पद्मपत्रमिवाम्भसि कर्मात्मा तत्परोऽपि।
सोमो नन्वेदं सम्पद्यते एकाकी सर्वभूतानां तन्मात्रं लिप्यते लोकेऽप्येवं न चासः न कारणत्वस्य
प्यलेसाहृतं कृत्स्नं सम्भवकर्माणि तस्य ज्ञापयितुर्देहमेवधातूनां मोहितत्वादिवत् । न तत्तो वस्तुभ।
गवदंशत्वेनेति विशिष्टज्ञानाभावात् कर्मते बंधो जीवस्य बन्धरेव कर्तृत्वमेव धातवः पुनः काम्भार्थे
तिज्ञानमप्रकाशके अतः कर्ममार्गस्य व्याकुलत्वात् कथं जीवस्यापि इः स्थिरमिमाशकापरिहार

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२ यो कावनेशमस [illegible] नत्रमदेवसौम्येद्रुनमश्रामीवंकमेवाहितोयमिति
विरोधयइतिचेत् [illegible] यधिष्ठ [illegible] तुरमः उरस्मास्वेनमदेवविस्तुतिः नकामान्मेदेत
स्यादिमेयादि [illegible] स्मान [illegible] ः सर्वेद्रियाणिचेतिश्रुतिविरुद्धलिंगमहशील
न्तर्वेकनाम्नावः म [illegible] नरहवलितिनस्य [illegible] तिनयाचवेरम्नां स्वतगतमभानानर
वेन्नयमननः कथमन [illegible] मानेविशेषिनानाश्रुतमकामतेमाणेन कामतिसाणमनकामने
सर्वेप्राणाश्रुतकामतो [illegible] नेकानेतद्रतेरादीनां सुषानपनोमवतिसकोभवनीनयस्यतीमाद्र
तिनदिमित्तोत्र्यतिः समानगतोमविशाच्चेनसमानयस्तनविशेषिताः एकोभवतीतिश्रुतोनी
तसमानयोगे [illegible] मनाजीवत्वल्पनेति अकारेतत्तुणत्वानेष्वचतः समभीनोदेवतानेसंवादश्रा
तस्येनेनतल्प [illegible] विदिनेसत्र्यमनसमंनतनेनयोनेयति नचायमर्थः तेप्राणाः कतीमकोवा
योनसमाणाः [illegible] समाविषः [illegible] समनिसूत्रश्रुहोप्रकाशुष्टवानिग्रहाइति समवेः
गेर्षेत्यातः प्राणा [illegible] नवदेवकषप्राणानामिदंसमोदशवेयशाः प्राणाश्रोत्रेकाद
शाइत्येवमादि [illegible] णानाप्रसीनानप्रस्तुतिविप्रतिषेधेकियुक्तमितिसंशयेसमे
योनिप्रामस्तान [illegible] गतिः सूपनेसमस्येसोकायेष्वचरतिप्राणाएकादशयाविंदि १२

17

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पिमत्यानयोवान् ... ... मेवोनपत्तेः एतेन विरोधादपि प्रमाणत्वमपि निराकृते अभिसंध्य
हि प्रपिबेवकनमनः अभूतैः ... यामकल्पनात्तेषामीश्वरेण्वानिपतनात् नवेदभ्यातिचेन्न नस्वी
वरेवरोपप्रसक्तेः नाहमेव स्वरकल्पनाच्च सर्वमेव निराकृता अहं आर्तदितिश्वेप्रमाणमोचान आत्मनो
विभत्वेपिमरे [illegible] हिनियवस्था आत्मनित्वाहृदयः प्रदेशबोर्धित्वे नकवैभपयप्रसज्यतेइतिचेन्न अनस्य
पिमहदेशः स्वमानर्भवति नैषावयवादेहस्यदेशान रागम्नेरवेद्या स्पर्शकमात्नोशः अवैभवेन निता
स्तोभवेदिति श्रुतिश्रीवेदव्यासमनवर्तिश्रीवल्लभाचार्यविरचितेअणुभाष्यहितीयाध्याय
स्पतलीयः पादः नत्यामाणाःलीवशरीरमध्यवर्तिनां प्राणसेनाविचारार्थं प्रारंभः नन्वजीवं निरूप
नाहतश्च धर्मेवर्तमानाःनिःश्वासनिमाणप्रयोगः प्रियनायप्राणाःइन्द्रियाणिमनसोमुख्यनारेकव
चनं उक्तंनितगमामतीनाःशिष्यारम्भसर्वोपपत्तिरमाविरिंद्विदेहसापार्थितिशेभावइतिइत्यद्रियाणं
नन्तकत्ममामनत्वाहृदेः [illegible] सुपदिश्यमेउतिचेन्न सत्यमसित्तनत्रापिघ्राणरायलोपासनतइति गोणमे
मशान् नन्... [illegible] तिर्गौणीभविष्यति नगोणएवसंभवात्साम्यतिर्गौणीनसंभवतिएके वेउ
तिलौहेमात्मा [illegible] भकासंभवतितनमाकृत्युतेम नउनले ॥ नाधिकवितार्णोर्गौणिद्रियतेः
सृष्टेः पूर्वमपि [illegible] केनः कर्म [illegible] ःस्मृयते अमसनागरमग्राम्नोनसारः किंनदत्ततरासीदत्यय

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वाके: श्वशुरकार्यं [illegible] मनोरमेदेवनलोकं इत्थयुगादेशाच्च चत्वारि द्विवनानप्रकीर्तिताद्भिर्मासमासाः ह्रं
१८ नस: पर्नेशोभ्याद्विनि [illegible] नेरविभानन्यास्म्रमेउ शाणकोमनानानः शाया: मेववर्गो वृत्ता शीनमंहेड्ड
शायाः इन नवदृहः माने नेउयानिलिरुफिन्नाशंकफानिएकरोति नशाहः चत्वारि द्विरद्युमपिमाणेः स्वन
व्र: मत्स्यनाम्भागवर्धीनः अवत्तरेमोवायीनः कृतः नन्दकशिष्याविभ्वः चत्वारि द्विमिः मरुणमनान
श्रीह्विपन पवन्न यागाजपक्षेत्रहश्नानवाद्विशहेनजइनास्थः अकारणानानानेषकनपाद्विदर्शयति
ननमागास्मनोवेपकरमानेनद्यपकम्मकारकत्यापाबलमपेवने नेत्रेकादशेवहनयः नेमानरेविमि
28 ह्राः एकादशीमननोक्ति ह्रनेयग्राहृतनयः पवधियोभिमानः मासशिकर्मांगिकाडरेवनासेवदेति
वेकादशीवीरभमीरेविनथाकश्चिन्नागास्यथापारीलीनिवेदनेषदोषः कृतः प्रकरणानानक
रगास्येवकिमापारीयितिनः स्वनस्थकार्यमाचमपेविने नमाह नयादि कार्यवनस्तुक ननस्त
निरेवदर्शयति नक्षिकश्चक्रामर्थेनद्युनाद्विस्तुतिभिः मागानेमिनेवशीरीरस्थितिरिति नस्मा।
स्मापारामावेयिवस्त्रयाश्रिन्मासेमनस्यापकाद्विनं पंचह्नेमनोयज्ञवादिश्यने मायाश्रितिरेके
रोपकारिवस्समनोसोविलद्योगमाकपंचहेनः गरुपेवेननंवधानानेविभमैनद्वागमवहस्यवि
पारयाभीतियपासवसोज्ञाभेदेनैकेकादशाहनपः सत्यनरावरावेमवमागास्यापिषवयानानेविभम
१८

ि:ता: क्रमक्रमे [illegible] दिसोसिकनाच्च नीत्वस्यो कस्माण्णस्मयेतस्मन्नामेवविशिष्टितेन स्यन्येन।

पुनरेवेयामेवन [illegible] न्ये [illegible] विने यामेश्च्यते कस्मात्स्यलस्थितेनतोनेवं सर्वसंत्वंये स्यमेवं सर्वेषत:ऽ

पूम्: सर्वंयत्नद्या [illegible] न्त्याघ: सम्मपोधिक: स्वलो वादानयचगपस्यमानदेयिनक्षेवपाऽ

सर्वविसमंपिनं [illegible] लिवाचवामेवरेतस्मेवेति चत्वगदितागनायामेते पिच महाहे दिपवेनप

रिताना: स्थितेन [illegible] नौगणानपावच्च। स्थितेत्वनेमति अत्रोहेतो: समर्थेतन किं तेकादशम्बा

नरगणनात्स्व [illegible] ।पासमभवाभिमा: अपि केतस्मात: कश्यणाभेदादिति एकादशेवेदियाणी

निस्थितं अगतमस्य स्वेषाणानाम्रणपरिस्माणगति नन्वेनेनान्येन अप्रेक्षमेवपरिमाणप्रमाण

भावानुत्तनर्वेषवन सेर [illegible] स्थस्मयाणा: निमाणिमानुपस्यपरिमाणगु चकारार्थनिर्देश: ना

नलासीहित्नसचार्गी [illegible] नेस्वयसानदेकातिनिस्वननामकस्यस्वेमनामयस्तिला नघाप्र

क्रियेरस्यागमस्य [illegible] । नाना: प्राणेनावाश्येनभविष्यति इंद्रियाणां क्रियावावत्वं हिस्तृयतेष:

माणा: हन्नौ [illegible] । [illegible] ।: मा [illegible] नुहान: समानः इति सामान्यकरणाद्वित्ति:

माणाहंनेिय [illegible] आनरि [illegible] । तत्स्वयमनपिन: कुत: स्वस्वउपदेशान ए

नस्तान्नायेत माणाहीना [illegible] नतिराय: एषो विस्वसमयातिर्णो निमाणा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

त्मान यदेयेस्मिन्नसत्यस्मिन्निर्विकल्पननास्यसप्रमादिनैर्विनिर्मिदः किल्यचमानं स्वलनादेनि इत्योक्तमा

१५ येननावैर्गानि[illegible]लनान्यज्ञादेवनानचाघानस्मैवं मामेः अनेमागवनात्रधिदिनमागाङ्कैकन:

मन्वान सापमग्निद्रगगासमन्नांलिकानोसीअनानंदिसप्रमत्रेः इत्यान्मनापमार्गमगादिप्राहनमसी

नात्रक्तेदवाश्नमानित्रशेषोर्षिइयादिप्राशोमामावलेणप्रतिवधनामागानिकेमेणसर्गलोकेणमनेन्नाव

भवनन्यप्रनेनैवसर्गश्चतिनमननकोद्वैदेकयंतिप्रामलणेवैलानकेनागपनमानः स्वर्गलोकनाकंच

श्मकास्यतिनावाउनामामानेनिश्चहाद्येवाकमणमिनिनिद्धतनामानेमाहानूनवेयोवविमोगलदेभवः

19 नाम्नानंनस्वधामहूपकामनाहेधनननसमयतिद्रुपवस्त्रीतिनिहपिनंस्मपिनमोदिवोधोदेवानामामा

ति ननस्मनिनिप्रोलिंबिहनक्वेदेवावपापनकालिनीनंरवमागगणघाड़नानिहिदः तेनाम्नेषाममि

पापमेवयोनि यादि[illegible]नः पारेणमन्नुनिकानोसीअनन्निग्रमनोसीअमानमेयापिदिद्दनगोनमा

णवनेवार्थदाह[illegible]नोहीअमानवेर्नेसिदनस्वननमवाल सस्माहः मागमत्रवधोनिनस्तइति

स्वेदसाधिहानमम[illegible]नेत्रधन्मवैनिचकागर्थः मागमहणपमेवयथाविनवर्णोकदइतिलो

केसानिमल्लनाम[illegible]वनाणः कलिश्चनितनिद्वियागमनमपदेसाक्षमनमश्रेहानू इत्यवसेप्रहानू

इत्यमच्छवांश्चिलाद्येन[illegible]थ्यागागायागणधीनमर्वआपायलानद्वामभ्रमपदेशोत्तयागाहतिमपागीहियाः

१५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कार्यकारणं व्यपदिश्यते अत्राप्यु श्रुतिः येनेयं समष्टिरूपं सं यथा सा नेति मःमेति तेन वचनात् समंदिगपुनर्विः
धीयते आत्मनो व्यपदेशः [illegible] कृत्स्नमेव समस्तप्रपञ्चो निरवयविभिन्नं तत्तदात्मनामैवागारी नादेवता विभागेन
हामनानुवागमर्तो नाहं देवतार्थं पुरुषस्य मुखात्पुरः स्मनाम्नेयश्राग्री वाधिष्ठानतत्र नमे रामयो विष्णुनानाम् इतिं
प्रोषकात्मभवानतदेवता संहिताप्रवेशनं [illegible] कोनित्तनवत्सु : सागारीकृतो नि राहित्वश्रान्ति अधिष्ठानमवशो
मंगीभूतेष्य कुतः तत्राप्तमवनान् तथाश्यामाया तेश्र श्रेयांस्मस्वमवं तमाविश्रांतिमानित्यमर्थः यो ष्मा स्मिकोपि
रुपः सोमसारंवाधिदैविकः प्रजतो भगवि सूर्यः संमम तेषां चि भोतिकः मंति श्यात्या स्मि कोडीनास्तुपरामा
दृष्याश्रवणामिता : तत्पदिदैविष्णुकल्पतंतदमेति श्रमन कल्पेत तदेक स्मि तेवशीवेपतीणशीगतते
भवेत्तकल्पमाते न श्रामिर्देवता सूर्यो नेकतपमवन ममेयोवापूर्णाभक्तानामं विशस्वर्गहि मणक्कतेतेचाम्यार
स्य श्रेन माभागवदृष्टाः तिति क्लिमान् वा : सामर्थ्यं पुरुषो भूतिकार्यं वशादेवगम्यते श्राधत्मिकाधि दैवि
कृयोरेकत्वानलस्तार्थिकार्यार्थं माध्यामिकागाविन्निरूपिताः अहमतेतस्मात्परतेमामांसुमादिववागदीना
तिपमेन तंतःनी [illegible] निर्भक्त [illegible] तिकमलेम ग्रन्थ श्रीयमेश्वरान यलप : उनकहम ते मामा श्विमश्रमा
वश्यामस्या [illegible] लिकृतनेमायभेदेयाप्ये एनमीकविष्यते गगमेवब्रतत्तोविद्यानमी
वेताःमनाद [illegible] प्रानि : मादिनां [illegible] यस्यामात्मवेश्चिव यावनआमोदः मगवत्माश

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२० भयकरणमप्रलिंगि [illegible] णमेनं [illegible] शरीरमेवंपंथकर्तव्यातत्तस्मात्रामश्रयमपंचत्सभग
वा [illegible] र्गोतिलिंगे [illegible] मनैः [illegible] सोमिनरश्लोम ११ इमिवानीविचार्यते अनभ्रिमितश्रेणाविषीयते
स्तुदुःस्यविहितेपानलम [illegible] योमथ्येमल्लन्मांसयोषिता १२ लदोन्मनः आपः पीनासैषधाविथीयते
त्वासोमःस्य

20

२०

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

यिकलान राणिने [illegible] [illegible]तेनेति निषिद्धं न: नानि [illegible] नलां न राणि कृतः तद्रूप देशानं द्विपगादे

न मूधमापदेन [illegible] [illegible] मनः सर्वे द्विवाणि चेति भिजश शब्दा आ नोक्त विदकश शब्दा [illegible] पिने

कन्न आसमेनि [illegible] [illegible] मल आह [illegible] न्यतेयोगिकाः शब्दा इति मेदस्तुतः पद्यापि मा एम

शब्दमेयागः नरा [illegible] [illegible] कं [illegible] [illegible] मनन नेवधा [illegible] मलीनि वेलत [illegible] वेल

नारणाञ्च वेलन [illegible] [illegible] द्विपा [illegible] [illegible] नाम नि [illegible] मिनेव कवञ्चाने के वेले:

न्नाणे मन्नामन्त्री [illegible] [illegible] नकृचेन उपदेशात् मतमेति [illegible] यमेम्घारेवेति निरणी पनामन्न

पत्याकरणामयि [illegible] [illegible] ने धयाथमविकरणात्मः लोके नामसूपकरणाक्रत्वा द्विनीवेधयीत

ददमि तिष्ठलो किके [illegible] मनसादि मनाम नि [illegible] [illegible] विष्मनानिवस्मा दि

देवनानी [illegible] यगानामरूपयोः [illegible] निरूपणात् नमवेशा [illegible] नामरूपयोः [illegible] वएवकंनीला शे

कानिरा [illegible] शाङ्क मनामनों: [illegible] नामरूपयोनि [illegible] [illegible] चेन: [illegible] करोमिन

स्मात् [illegible] [illegible] मित्यभिन्नो देवता अनेन जीवेनात्मनानुप्रविश्य नामरूपे व्याकरवाणी

ति ताश्रेयि [illegible] [illegible] नामरूपयोरभिकर्ता [illegible] उपदेशात् उपसमीपेण कवाकोर

२१

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham